

**TARİHİ VE DOĞAL ÇEVRE KORUMA SÜRECİNE
ÇEVREDE YASAYAN HALKIN KATILMASI**

NURAN ZEREN (Y.MİMAR)
İ,T,Ü. MİMARLIK FAKÜLTESİ
ŞEHİRSEL TASARIM VE ŞEHİR YENİLEME KÜRSÜSÜ

KIYI KENTLERİMİZİN TEMEL SORUNLARI KUŞADASI SEMPOZYUMU

KUŞADASI

SEMPOZYUM

"KUŞADASI'NDA FİZİKSEL-SOSYAL YAPI DEĞİŞMESİ
ve DOĞAL ÇEVRE KORUNUMU"

KUŞADASI 24 - 26 MAYIS 1979

KUŞADASI BELEDİYESİ

TARİHİ VE DOĞAL ÇEVRE KORUMA SÜRECİNE ÇEVREDE YAŞIYAN HALKIN KATILMASI

Nuran ZEREN

Y. Mimar - Şehirci

Î.T.Ü. Mimarlık Fakültesi

ÖZET

Kuşadası'nda alınan kararlar da çoğu koruma kararları gibi yalnızca çevre dokusunun görsel kalitesini korumayı amaçlamıştır. Koruma konusunda zorlayıcı güçlerin yürürlüğe girmesinden önce, o çevrede yaşayan halkın çevre koruma fikrini benimsemesi ve korumaya gerçekten istek duyması gerekir. Bu da kullanıcıların yaşadıkları çevreyi etkileyecek olan kararların ve planların şekillenmesi ve uygulanması sırasında rol almaları ile sağlanabilir.

Halkın yaşadığı çevreyi etkileyecek planlamadan haberdar olması, plancının da halkın çevre ve planlama hakkındaki fikirlerini, isteklerini, yorumlarını bilerek çalışması anlamını taşıyan «korumaya yörede yaşayan halkın katılımının» sağlanması, çevre korumayı daha güç, uzun ve pahalı bir süreç haline getirmesine karşın, tarihi çevrenin kullanıcılarca bilinçsizce tahribinin önlenmesi konusunda, çevrede yaşayanların isteklerinin saptanmasında, eğilimlerinin belirlenmesinde halkın planlama kuruluşuna ve planlamaya ilgi ve güven duymasının sağlanmasında, koruma planının çabuk ve kolay benimsetilmesinde, spekülasyonun bir ölçüde önlenmesine yardımcı olabilir.

Tarihi ve doğal çevre koruma sürecine halkın katılımının ilk adımı, planlama sürecinin tarihi çevrenin koruma kararının verilmesi, amaç ve hedeflerin belirlenmesi, programın hazırlanması aşamalarında halkın korumanın gereğine ve yararına inandırılması çevrenin bilinçsizce tahribinin önlenmesi olabilir.

İkinci adımda; çevre verilerini, sorun ve olanakları inceleme aşamasında o yörede yaşayan halkın çevre hakkındaki düşünceleri, istekleri, eğilimleri saptanarak planlamaya veri

sağlayacak bilgiler toplanabilir.

Üçüncü adımda; değerlendirme, koruma ve geliştirme kararlarını verme, projelendirme aşamalarında halka planlama ile ilgili bilgiler verilerek halkın fikrinin alınması, koruma kararlarının ve planının benimsetilmesi, halkın planlama kuruluşuna ve plana ilgi ve güven duyması sağlanabilir.

Dördüncü adımda ise uygulama aşamasında halka yol göstererek, danışmanlık yaparak korumanın amaca dönük şekilde sağlıklı olarak yürütülmesinde yardımcı olunabilir.

I.GİRİŞ:

Geçmişin kültür birikimi olan tarihi çevre değerlerini ve doğal çevre değerlerini korumak günümüz insanının önemli ödevleri arasındadır. Son yıllarda tek anıtsal yapılar kadar çevre ölçeğinde tarihi ve doğal değerlerin korunması gereği tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de planlama kuruluşlarınca ve yöneticilerce benimsenmiş, bu amaçla çevre koruma ile ilgili yasal önlemler alınması düşünülmüş, özellikle yörelerde koruma planlaması çalışmalarına başlanmıştır. Ancak bu çabalar -birkaç örnek dışında- imar planlarında tarihi dokunun ya da doğal değerlerin çevresini çizip onu yasak bölge, dokunulmaz bölge ilân etmekten öteye gidememiştir. Örneklerde umulanın tersine bu tür yasaklama ve kısıtlamaların tarihi ve doğal çevrenin tahribini daha da hızlandırdığı görülmektedir. Ülkemizde tarihi ve doğal çevrenin yok olması geniş ölçüde ekonomik zorlamalarla ve sosyal yaşam koşullarındaki değişikliklerle ilgiliyse de aynı zamanda korumaya o yörede yaşayanlarca verilen önemin azlığına da bağlıdır.

Korunacak çevre o yörede yaşayan halkla bütündür. Boş alanların planlanmasından farklı olarak yeniden geliştirme ve koruma planlamaları mevcut alanı yaşayan insanları ile ele almak anlamını taşır. Bu nedenle tarihi ve doğal çevreyi içinde yaşayan halkla birlikte korumak zorundayız.

Çevre korunması sırasında alınan kararlar çoğunlukla mal sahiplerinin kullanma haklarına bazı kısıtlamalar ve zorlamalar getirir. Koruma konusunda planların zorlayıcı güçlerin yürürlüğe girmesinden önce halkın kendi evine ve çevresine sahip çıkacak bilince varması, çevre koruma fikrini benimsemesi ve korumaya gerçekten istek duyması gerekir. Bu da toplumun üyelerinin yaşadıkları çevreyi etkileyecek olan kararların ve planların şekillenmesi ve uygulanması sırasında rol almaları ile sağlanabilir ¹

II.TARİHİ VE DOĞAL ÇEVRE KORUMA SÜRECİNE HALKIN KATILMASININ YARARI

Tarihi ve doğal çevre koruma sürecine halkın katılımı konusu son yıllarda önem kazanmış, günümüzde halkın katılımı yeniden geliştirme ve koruma planlaması çalışmalarında gerekli bir araç olarak görülmeye başlamıştır. Modern planlama, plancı, politikacı ve halk arasında oynanan üçlü bir oyun olarak tanımlanmaktadır². Uzun yıllar bu oyun politikacı ve plancı arasında oynanmış, plancı ile halkın doğrudan ilgisi önemsenmemiş, plancının ve politikacının halkın isteklerini ve düşüncelerini yansıttığı sanılmıştı. Plancıların ve mimarların halkın katkısı olmadan, onların düşüncelerini ve isteklerini dikkate almadan ortaya koydukları önerilerin büyük bir bölümü yörede yaşayanların yaşam biçimlerine ve amaçlarına uymadığı için direnç görmekte ve uygulanmamaktadır³. Yörede yaşayanlar planlama sürecinin ön araştırmadan uygulamaya kadar her aşamasında tercihlerini, fikirlerini ve yorumlarını plancıya söylemek

olanağını bulmalıdırlar. Bu da halka açık planlama ile başarılabilir. Planlamaya halkın katılmasını sağlamak planlama sürecini daha da uzatmasına ve güçleştirmesine karşın, sonuçta o yörede yaşayanlar ortaya çıkan fiziksel değişiklikleri daha çabuk ve kolay benimsiyebilirler. Çevrede oturan kişiler kendi fikirleri üzerinde düşünüldüğünü görür, kendileri etken olarak planlama sırasındaki tartışmalara katılırlarsa, planlama sonucu ortaya çıkan gelişmelere daha uzun süreli ve daha çok ilgi duyabilirler⁴. Planlamaya halkın katılması çevrede yaşayan halkın birbirleri ile olan bağlantısını da sağlamlaştırır, birbirlerinin fikirlerine uymaya, bir fikir etrafında birleşmeye zorlar.

Planlamaya halkın katılması kişisel hak ve özgürlüklerle toplumsal hak ve özgürlükler arasındaki çelişkiyi azaltır. Çevrede yaşayan halk ile plancı onlar ve biz imgesi arasındaki direncin ve soğukluk duygusunun ortadan kalkmasını sağlar ve planlama sırasında halkta beliren «ikinci sınıf insan» imgesinin kaybolmasına yardım eder⁵. Planlamadan ve plandan herkesin yeterli bilgisi olursa halka açık planlama yapılırsa bazı kişilerin planlama sonucu ortaya çıkan değer artışlarından yararlanması da (spekülasyon) bir ölçüde önlenabilir.

III.TARİHSEL VE DOĞAL ÇEVRE KORUMA SÜRECİNE HALKIN KATILMASININ GÜÇLÜKLERİ

Tarihsel ve doğal çevre koruma planlamasına halkın katılmasını sağlamak gerekli ve yararlı olmakla birlikte insanların ilgisini çekmek, bir araya getirmek oldukça güçtür. Kişisel istekler sınırsız olduğundan kullanıcıların tüm isteklerini gerçekleştirmek, herkesi memnun etmek olanaksızdır. Burada en önemli konu kullanıcıların nitelikleri, eğitim ve kültür düzeyleridir. Kullanıcılar bireysel çıkarlarını sınırlayıcı kültür düzeyine erişmiş olmalıdırlar⁵. Büyük ölçeklerdeki planlamalarda kullanıcıların sayısı artınca herkesin katılmasını sağlamak güçleşir. Temsilciler söz konusu olunca da yaşayan halkın düşüncelerini ve eğilimlerini tam olarak yansıtamama sorunu ortaya çıkar. Pahalı bir süreç olan planlamaya yeni parasal yükler getirir, planlama sürecinin daha da uzamasına neden olur.

IV. TARİHSEL VE DOĞAL ÇEVRE KORUMA SÜRECİNE HALKIN KATILMA ADIMLARI

Koruma sürecine halkın katılmasının ilk adımı tarihi çevrenin sorumsuzca tahribinin önlenmesi, çevrenin kültürel değerinin ve öneminin anlatılması, halkın korumanın gereğine ve yararına inandırılması, halkın bilinçlendirilmesi olabilir. Bu adımda korumanın amacı ve hedefleri halkın koruma sürecindeki yeri ve görevi açıklanır.

İkinci adımda, o yörede yaşayan halkın o yöre hakkındaki düşünceleri, istekleri, gereksinimleri, eğilimleri saptanarak planlamaya veri sağlayacak bilgiler toplanabilir. Çevredeki kişiler, kişisel gereksinimleri kadar çevresel gereksinimler hakkında da önemli bilgi kaynağıdırlar.

Üçüncü adımda karar verme ve projelendirme aşamasında halka planlama ile ilgili bilgiler verilerek halkın fikri ve yorumu alınabilir, böylece halkın planlama kuruluşuna ve planlamaya ilgi ve güven duyması, koruma kararlarının ve planın halkın benimseyeceği şekle getirilmesi sağlanabilir.

Dördüncü adımda ise uygulama aşamasında, uygulamanın amacına uygun şekilde sağlıklı olarak yürütülebilmesi için halka uygulama ile ilgili bilgiler verilebilir, bu amaçla örneklerle halka yol gösterecek, teknik danışmanlık yapacak, gereğinde parasal destek de sağlayabilecek bir

danışma bürosunun kurulması düşünülebilir.

V. TARİHSEL VE DOĞAL ÇEVRE SÜRECİNE HALKIN KATILMASINI SAĞLIYAN ARAÇLAR

Tarihi çevre koruma süreci aşamalarına söz konusu adımlar gerekli iletişim araçları aracılığı ile uygulanabilir. Bu amaçla öncelikle radyo, televizyon, gazete, dergi gibi kitle iletişim araçlarından yararlanılabilir. Ayrıca kitapçık, afiş, el ilanı, halkın toplu olarak bulunduğu okul, sinema, tiyatro gibi yerlerde sözlü duyuru, açıklama, tartışma ve danışma toplantıları, anket, görüşme, araştırma ve danışma büroları gibi halka bilgi verici ve halktan fikir ve yorum alıcı araçlar kullanılabilir¹.

Yerel radyo ve televizyon çevre koruma ile ilgili haberlere haber bültenlerinde daha sık yer verebilecekleri gibi konunun önemini anlatan özel programlar, dizi programlar hazırlayabilirler. Yerel gazeteler, dergiler çevre koruma ile ilgili bir köşe ayırabilir, planlama ile ilgili yeni gelişmeleri halka duyurabilir. Müzeler, kütüphaneler, halk eğitim merkezleri düzenliyecekleri toplantılarla, film ve dia gösterileri ile kampanyaya geniş ölçüde yardımcı olabilirler. Halkın çevresini nasıl koruyacağı, kendi evini nasıl onaracağı konusunda kurslar açılabilir.

Çevre koruma konusunda ilk ve orta öğrenim öğrencilerinin eğitimi büyük önem taşır. Okullarda eğitici kol çalışmalarında, resim ve edebiyat kompozisyon derslerinde çevre koruma konusu ağırlıklı işlenerek yarışmalar düzenlenebilir.

Uygulama konusunda halkı teşvik edici ödüller ve de konabilir.

VI. TARİHİ VE DOĞAL ÇEVRE KORUMA SÜRECİ AŞAMALARINA HALKIN KATILMA ADIMLARININ UYGULANMASI

Tarihi ve doğal çevre koruma süreci aşamalarına halkın katılma adımları gerekli iletişim araçları aracılığı ile uygulanabilir.

Tarihi çevre koruma sürecinde;

- Tarihi çevrenin koruma ve geliştirme ön kararının verilmesi,
- Amaç ve hedeflerin belirlenmesi,
- Programın hazırlanması aşamalarında:

Radyo, Televizyon, gazete, dergi, kitapçık, broşür, afiş, el ilanı, halkın toplu olarak bulunduğu yerlerde sözlü duyuru ve açıklama toplantıları ile:

- Tarihi Çevrenin bilinçsizce tahribinin önlenmesi, halkın uyarılması, çevrenin değerinin ve önemini anlatılması,
 - Çevrenin Doğal, Tarihi, Kültürel, Ekonomik, Sosyal verilerini, sorun ve olanaklarını inceleme aşamasında:

Anketler, görüşmeler tartışma, toplantıları ile:

- Tarihi çevrede yaşayanların isteklerinin saptanması, eğilimlerinin belirlenmesi, planlamaya veri sağlayacak bilgilerin toplanması,

- Değerlendirme,
- Koruma ve geliştirme kararlarını verme,
- Projelendirme aşamalarında:

Radyo, televizyon, gazete, dergi, kitapçık, broşür, gezici ve sabit sergi, film ve dia gösterileri, anket, görüşme, açıklama ve tartışma toplantıları ile:

- Halka planlama ile ilgili bilgilerin verilmesi, halkın planlama kuruluşuna ve planlamaya ilgi ve güven duyması, koruma planının benimsetilmesi, halkın planlama hakkındaki fikrinin alınması,

Uygulama aşamasında ise:

Radyo, televizyon, gazete, dergi kitapçık, broşür, sergi, film ve dia gösterileri, koruma örneklerinin teşhiri, teknik danışma bürosu aracılığı ile:

- Uygulama sırasında halka yol gösterilmesi, uygulamanın planlama amacına uygun şekilde gerçekleştirilmesi sağlanabilir.

Söz konusu araçların kullanılması sırasında halka verilen bilgilerin ve yapılan açıklamaların halkın anlayabileceği dilde ve ilgisini çekebilecek düzende olmasına özen gösterilmelidir. Sergilerde ve gösterilerde olabildiğince renk ve hareket kullanılması uygun olur. Açıklama, tartışma ve danışma toplantılarının koruma alanı içinde yapılmasına, ses düzeninin, konuşmacıların sayısının ve süresinin halkı sıkmayacak şekilde düzenlenmesine dikkat edilmelidir. Afişlerin ve el ilânlarının halkın toplu olarak bulunduğu yerlerde asılması ve dağıtılması, herkese ulaşabilmesi sağlanmalıdır. Anket ve görüşmelerde örnekleme söz konusu olduğunda seçilen grubun tüm halkı temsil edebilecek nitelikte ve yeterli sayıda olmasına önem verilmelidir.

VII. KUŞADASI TARİHİ ÇEVRESİNİN KORUNMASINDA ÇEVREDE YAŞIYAN HALKIN ROLÜ

Kuşadası'nda bulunan tüm tarihi eserler, tarihi ve arkeolojik sitler, Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 11.12.1976 gün ve A. 260 sayılı kararla saptanmış ve onanmıştır. Bu karara göre Suriçi mahallesi de II. ve III. derece korunması gerekli sit alanı olarak belirlenmiştir⁸. II. Derece koruma alanında bina cephelerinin olduğu gibi korunması istenmekte, ancak binaların içlerinde bazı değişikliklerin yapılmasına izin verilmektedir. III. Derece koruma alanında ise ancak Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan izin almak koşulu ile bazı değişikliklere olanak sağlanmaktadır.

Kuşadası için alınan koruma kararı da diğer koruma kararları gibi yalnızca çevre dokusunun görsel kalitesini korumayı amaçlamıştır. Burada da görsel dokunun korunmasını amaçlayan koruma kararı bu bölgenin daha da bakımsız kalmasına neden olmuştur. Korunması istenen yapılar ve alanlar şüphesiz yalnızca görsel özelliğe sahip alanlar değil, işlevsel içeriğe de sahip alanlardır. Kuşadası'nın koruma alanı olarak belirlenen kesimi kentin en yoğun turizm ve ticaret alanıdır ve bu işlev sokak içlerine doğru kaymaya başlamıştır. Cephelerde hiçbir değişiklik yapılmama kararı, evlerin zemin katlarının turistik ticarete açılabilme olanağını da ortadan kaldırmıştır. Bu çevrenin genel karakterinin korunması gereğine karşın tüm dokunun

dondurularak konulması olanaksızdır. Bu yöre için alınacak koruma kararları halkın desteğini de sağlayacak kontrollü bir değişme ve yenilemeyi de içermelidir. Koruma kararı alınmadan önce, eskiye göre artan kat yükseklikleri tarihi çevrenin tahribini körüklemiş ve arsa değerlerinde büyük artışlara neden olmuştur. Koruma kararı ise bu artışı durdurmuş, ekonomik gelişmelerini arsalarının değer artışlarına bağlayan kişileri hayal kırıklığına uğratmış ve pek de istikle ve ilgi ile karşılanmamıştır. Bu nedenle koruma kararları ekonomik yönden mağdur olan mal sahiplerini kredi ve teknik yardımlarla destekleyecek, tarihi yapıların onarıldıktan sonra yeterince kârlı bir gelir kaynağı haline gelmesini sağlayacak önlemleri de birlikte getirmek zorundadır. Tarihi çevrenin korunmasında kültürel yararlar birlikte ekonomik yarar da sağlanması, halkın koruma konusuna ilgisini arttıracaktır. Kültürel yararlar birlikte ekonomik yarar sağlayacak çözüm Kuşadası gibi özellikle dış turizme açık bir yörenin turizm amaçlı kullanılmasıdır. Halkın katkısı ve desteği sağlanabilirse pansiyonculuk ve turizme yönelik ticaret bu çevrenin restore edildikten sonra yeterince kârlı bir gelir kaynağı haline gelmesini sağlayabilir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının desteğinde, Belediyenin öncülüğünde kurulacak bu grup korumaya halkın ilgi ve güven duymasını amaçlayarak halka karşı değil, halkla birlikte korumayı sağlayabilecektir.

VIII. SONUÇ

Özetle; halkın yaşadığı çevreyi etkileyecek planlama kararlarından haberdar olması, planının da halkın çevre ve planlama hakkındaki fikirlerini, isteklerini, yorumlarını bilerek çalışması anlamını taşıyan, «Korumaya Yörede Yaşayan Halkın Katılması»nın sağlanması, planın halkın görüşüne açık şekilde hazırlanması ve uygulanması çevre korumayı daha güç, uzun ve pahalı bir süreç haline getirmesine karşın,

- Tarihi ve doğal çevrenin kullanıcılarca bilinçsizce tahribinin önlenmesi konusunda,
- Koruma planlaması sırasında çevrede yaşayanların isteklerinin saptanmasında, eğilimlerinin belirlenmesinde,
- Halkın planlama kuruluşuna ve plana ilgi ve güven duymasında,
- Planlamanın halkın çabuk ve kolay benimsiyebileceği şekle getirilmesinde,
- Spekülasyonun bir ölçüde önlenmesinde,
- Uygulamanın amacına uygun olarak sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde yardımcı olabilir.

KAYNAKLAR

ARNOLD WHETTICK (editör) Encyclopedia of Urban Planning Mc. Graw Hill USA, 1974, S. 850.

LARS BRATTBERG «Physical Planning Aspects» Revitalising Moderately Old Urban Areas, 11-16 September 1978 Congress Centrum, Hamburg, Papers and Proceedings, Volume II, Netherlands, 1978, S. 113.

JAMES LOW' Priority Evaluation As An Aid to Public Participation, Hull School of Architecture, Occasional Paper, No. 1, 1974, S. 5.

JAMES LOW a.g.e. S. 6.

JAMES LOW a.g.e. S. 6.

RICHARD L. COLE Citizen Participation and the Urban policy Process, Lexington Books, D.C. Heath and Company, USA, 1974.

HMSO People and Planning, Report of the Committee on Public Participation in Planning, HMSO, London 1969 (reprinted 1972) S. 32-35.

TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞI - TURİZM PLANLAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Kuşadası, Tarihi Dokuların Turizm Amaçlı Kullanımı Üzerine Bir Deneme, Fiziksel Planlama Gurubu - Sefer Hisar-Dilek Turizm Gelişim Projesi, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Turizm Planlaması Genel Müdürlüğü, Aralık 1977.